

el valencià.

Formació històrica,

límits i variació diatòpica

FILIACIÓ, EXTENSIÓ I VITALITAT

Per començar li parlarem sobre la filiació del valencià. Aquesta és una prolongació del català-occidental, del qual no es diferencia sinó per una major incidència dels elements àrab, mossàrab, aragonès i castellà. Realment, són dos dels dialectes catalans més pròxims fins a l'extrem que és pràcticament impossible, dialectològicament parlant, fixar els límits que els separa si no recorrem a criteris extralingüístics. En conseqüència d'açò, que el valencià és més aviat una denominació sociològica, històricament parlant, no ha vulgut dir sinó "llengua pròpia del Regne de València".

Referit-nos a l'extensió, direm que el valencià està situat al llarg del litoral mediterrani comprès desde Castelló fins a Alacant excloent determinades comarques de l'interior, com ara Alt Millars i Alt Palància a Castelló; Racó d'Ademús, Serrans, Plana d'Utiel, Foia de Bunyol, Vall de Cofrents i Canal de Navarres a València; i en la província d'Alacant trobem l'Alt i Mitjà Vinalopó, i el Baix Segura.

En quant la vitalitat del valencià, podem dir que de la població total del País Valencià, el qual segons el cens espanyol de 1981 era de 3.649.938 habitants, trobem 3.191.186 usuaris d'aquest dialecte català. Açò representa el 87'43% de la població valenciana.

FORMACIÓ HISTÒRICA

Fins a l'expulsió dels moriscos a l'any 1609, l'antic regne cristià de València presentava una estructura pràcticament monolingüe de parlar valencià, excepte una desena de pobles propers a l'Aragó o a Castella. Les repoblacions amb catalans i aragonesos del segle XVII tingueren com a conseqüència la determinació l'estructura territorialment bilingüe del País Valencià, la qual es completà al segle XVIII amb la minorització de la població catalanòfona de la regió d'Oriola a causa de la immigració murciana, i al segle XIX, amb la incorporació de les regions castellanes de la Plana d'Utiel-Requena i el Marquesat de Villena, en un intent de diluir la identitat valenciana.

Segons la teoria d'Alarcos Llorach, emesa en 1960, en el sentit de postular que la generalització a València dels trets occidentals, encara que la gent d'aquesta procedència fos la més escassa, és fàcilment explicable com un fenomen d'anivellament entre diversos estrats lingüístics simultanis. El català occidental representava en certa manera un tipus intermedi entre l'aragonès i el català oriental, de manera que en el necessari procés d'igualació entre uns parlars i altres, devien abandonar-se aquelles articulacions que només fes servir un dels grups.

No obstant això, caldria que matisarem aquesta tesi, ja que no sempre s'hi ha donat els resultats previsibles. El triomf al País Valencià de les formes verbals incoatives en *-isc*, pròpies del català occidental, no s'hi hauria pogut produir si l'element demogràfic catalano-occidental no hagués sigut suficientment fort com per atraure les formes verbals incoatives en *-esc* compartides pel català oriental i l'aragonès. També caldria considerar el fenomen de l'absorció de l'aragonès pel català i, dins del català, de la varietat oriental per l'occidental. No d'altra manera es pot explicar l'estret paral·lelisme entre el nord-occidental i el valencià.

EL VALENCIÀ GENERAL

El valencià constitueix un dialecte de perspectives derivades i suggestives. És una llengua transplantada des de Catalunya sobre una crosta mossàrab en un territori on els moros van conviure amb els cristians fins a principis del segle XVII, i on hagué diverses onades migratòries d'aragonesos i castellans, a més de la immigració mallorquina d'aquest segle. El resultat de tot açò serà un viu contrast d'arcaïsmes junt a castellanismes crus, de sistemes fonològics rics de fonemes al costat d'altres empobrits en el seu inventari.

D'entrada, parlarem del **consonantisme**. Observem que la "d" procedent de "t" llatina desapareix sistemàticament en els derivats del sufix -ata, com per exemple: *cremà*, *cremada*. També s'observa que la "r" final generalment s'articula, excepte a certes zones del valencià septentrional i meridional: *diR*, *senyoR*, etc...

Seguidament, analitzarem la **morfosintaxi** valenciana. Primerament direm que l'article funciona de igual manera que al català oriental (*el, la, els, les*), exceptuant al racó extrem septentrional, on perduren els articles *lo, los*... Els pronoms i adjectius, al igual que el castellà distingeixen tres categories de localització: *este, eixe, aquell*; *esta, eixa, aquella* ... La mateixa triplicitat ocorre en el neutre: *açò, això, allò*; i en els adverbis de lloc: *ací, ahí, allí*. També trobem particularitats als nombres: el numeral dos serveix per al masculí i per al femení (*dos xics, dues xiques*); són variants peculiars dels cardinals *uit*, *vuit*; *dèsset*, *disset*... L'ordinal segon també s'empra per al femení (*la segon vegada*). Les formes planes dels pronoms personals perduren, i les combinacions de pronoms són fidels a les de la llengua antiga i s'acosten a la llengua normativa.

En quant al **lèxic**, dins del valencià trobem mots propis del català occidental, inclòs el valencià: *xic*, *noi*; *espill*, *mirall*... El caràcter d'area lateral i també tardana justifica l'arcaïsmes de formes i mots, com per exemple: *rail*, *arrel*; *colp*, *cop*... El lèxic valencià també està caracteritzat per certs desplaçaments semàntics: un *obrer* és un "paleta"; *voler*, a més d'expressar voluntat, també expressa afecte...

SUBDIALECTES VALENCIANS

Dels subdialectes valencians, el més diferenciats és l'**apitxat**, al qual el podem situar des d'una línia que va del Nord d'Almenara fins a Albalat de la Ribera, pujant cap al Nord i tomba cap al litoral, deixant el Perelló fora. El valencià apitxat consisteix en ensordir la /z/ en /s/ (*rosa* pronunciat [rrosa]), la /z/ en /s/ (*viatge* pronunciat [biásel]), i la /z/ en /s/ (*dotze* pronunciat [dose]). També trobem que la /v/ labiodental sol bilabialitzar-se (*vi* pronunciat [bí]). Hi és molt viu el perfect simple (vaig cantar, *cantí*). Entre els catalanistes, el valencià apitxat és una varietat lletja, pobra, incorrecta, castellanitzada, etc... Lingüísticament l'apitxat constitueix una *varietat fonètica* de caràcter geogràfic, però hem de tindre en compte la observació de T.Mollà, el qual diu que la consideració d'una varietat geogràfica com una varietat social (baixa) no sols és un reflex actitudinal perjudiciós sinó que, fins i tot des del punt de vista estrictament lingüístic, és una aberració.

Tot seguit, parlarem del valencià septentrional, el qual poseeix les característiques fonètiques del valencià general, però amb alguns canvis. Al parlar de la Plana els 23 fonemes consonàntics baixen a 21, a les comarques més septentrionals es donen altres fenòmens de traçat variable, diferents de la resta del valencià, com són la /z/ fricativa intervocàlica, realitzada a vegades (**iz**) (fetge: *fege, feige*); la desinència -o de la 1ª persona del present d'indicatiu (cante: *canto*); l'imperfect de subjuntiu en -às, -és, -ís i l'article arcaic **lo, los**. També hi són la confusió de /b/ i /v/ en /b/ (vaca: *bacha*), o la pèrdua de la -r final (cantar: *cantà*). Algún, es manifesta amb prou personalitat, com és el cas de la desinència -a de la 1ª persona del present d'indicatiu (canto: *jo canta*).

Per últim, analitzarem el valencià meridional. Aquest coneix la diferenciació del diftong *ou* en *au* (*bou, bau*; *plou, plau*...) que s'estén per la part més meridional. L'àrea de l'harmonia vocàlica és més àmplia, per la qual la *e* o *ó* obertes assimilen la -a final, fent-la passar també a *e* o *o* obertes (*terra, terre*; *serra, serre*...) Trobem també una pèrdua de "d" intervocàlica molt accentuada (*roda, roa*; *seda, sea*...), així com la de la "r" final al Vinalopó mitjà i Camp d'Elx (*sabater, sabaté*; *correr, corre*...) i la "t" dels grups "nt" i "lt" a bona part de la zona (*pont, pon*; *vint, vin*...). La palatal /s/ sol articular-se sense l'apèndix de la iod (*caixa: [kása]*). En quant a termes morfològics, l'article masculí o femení plural esdevé **es** davant consonant (les vaques: *es vaques*). El

perfect compost (*vaig cantar*) predomina sobre el simple (*cantí*). Els pronoms neutres tenen la varietat *astò*, *això* i *allò* en lloc del sistema valencià general *açò*, *això*, *allò*. Guardamar presenta oscil·lació entre **b** i **v**, desafricació dels finals en "-ts" (*grapats*, *grapàs*; *bots*, *bos*...) i l'article les que serveix per al masculí (*les cavalls*).

Bibliografia.

- **Gran Enciclopèdia Catalana.**
- Ferrando, Antoni, "**Les perspectives de normalització lingüística al País Valencià**".
- Ferrando, A., *et alii*, **Llengua COU**.
- Veny, J., **Els parlars catalans**.
- Mollà, T., **La llengua als mitjans de comunicació**.

- Prolongació del català-occidental.
- Valencià = Denominació sociològica.

- Comprès entre Castelló i Alacant.
- Excepcions:

- Castelló: Alt Millars i Alt Palància.
- València: Racó d'Ademus, Serrans, Plana d'Utiel, Foia de Bunyol, Vall de Cofrents i Canal de Navarres.
- Alacant: Alt i Mitjà Vinalopó i Baix Segura.

- De 3.649.938 habitants, hi ha 3.191.186 usuaris del valencià.
- 87'43% són usuaris del valencià.

- Fins 1609, estructura monolíngüe.
- Repoblacions:

- Segle XVII: catalans i aragonesos.
- Segle XVIII: immigració murciana
- Segle XIX: regions castellanques per diluir la identitat valenciana.

- Ta d'Alarcos Llorach.

- La generalització del valencià dels trets occidentals és un fenomen d'anivellament lingüístic.

- Llengua transplantada des de Catalunya.
- Arcaismes conviuen amb castellanismes.
- Consonantisme:

- "t" > "d".
- "r" s'articula generalment.

- Morfosintaxi:

- Article: *el, la, els, les* .
- Triplicitat als pronoms, neutres i adverbis.
- Particularitats als nombres.

- Lèxic:

- Mots propis i arcaismes.
- Desplaçaments semàntics.
- Ensordiments: /z/ en /s/, /z/ en /s/ i /z/ en /s/.
- /v/ labiodental es bilabialitza.
- Ús del perfect simple.
- Per als catalanistes, és una varietat pobra, incorrecta...
- 23 fonemes consonàntics baixen a 21.
- /z/ > /iz/
- "-o" de la 1ª pers. de l'IP. i "-às", "-és", "-ís" en imp. de subj.
- article arcaic "lo", "los".
- Confusió de "b" i "v" en "b" i pèrdua de la "-r" final.
- Diftong "ou" > "au".
- la "é" i la "ó" obertes assimilen la "-a".
- Pèrdua de "d" intervocalica, de "r" final i de "t" en "nt" i "lt".
- El perfect compost predomina sobre el simple.
- Pronoms propis: *astò, això i allò*.
- palatal /s/ s'articula sense l'appendix de la iod.
- "els" i "les" > "es".
- en Guardamar, oscil·lació entre "b" i "v", i desafricció dels finals en "-ts"

Esquema

Filiació

Extensió

Vitalitat

Formació històrica

Valencià General

Apitxat

Septentrional

Meridional

•